

В. С. Сіцінський,
ад'юнкт, Національна академія Державної прикордонної служби України

АНАЛІЗ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У СФЕРІ ДОГОВІРНО- ПРАВОВОГО ОФОРМЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ

У статті проведено аналіз нормативно-правового забезпечення у сфері договірно-правового оформлення державного кордону України.

The article analyzes the legal provision in the legal registration of the state border of Ukraine.

Ключові слова: державне управління, державний кордон, договірно-правове оформлення державного кордону, нормативно-правове забезпечення, правове регулювання державного управління.

Key words: public administration, the state border, the legal regulation of the state border, legal software, legal regulation of government.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

За часів існування світової цивілізації державні кордони відігравали і відіграють суттєву роль у контексті захисту суверенітету, територіальної цілісності і незалежності будь-якої держави світу та були їх невід'ємною складовою. Як свідчить світовий досвід, питання територіального перерозподілу та належності територій упродовж всієї історії існування людства призводили до численних військових конфліктів та протистоянь між різними країнами світу. Зазначимо, що проблема кордонів залишається актуальною і у нашому ХХІ сторіччі.

Новітня юридична література визначає державні кордони як лінії, що відділяють території держав одна від одної чи від відкритого моря і визначають межі територіального верховенства [1].

Питання державних кордонів є вкрай важливими стратегічними питаннями в контексті захисту національної безпеки кожної світової держави. Вони визначають межі суверенітету, територіальної цілісності та недоторканості державних кордонів, що є ключовими національними пріоритетами. Світовий досвід дає підстави стверджувати, що проблема не оформлених у договірно-правовому відношенні державних кордонів складає серйозну небезпеку незалежності, державному суверенітету та територіальній цілісності держави.

Також проблема договірно-правового оформлення державного кордону набула актуальності з проголошенням незалежності України та залишається не врегульованою і на сьогоднішній день. Відтак, на сучасному етапі державотворення врегулювання питань договірно-правового оформлення державного кордону України є одним з пріоритетних напрямів державної політики з питань національної безпеки України.

Це дає підстави стверджувати, що процеси нормативно-правового врегулювання державного управління у сфері договірно-правового оформлення державного кордону набули актуальності з самого по-

чатку незалежності України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Аналізу теоретичних та науково-практичних аспектів формування та реалізації стратегії державного управління у сфері національної безпеки присвячені роботи науковців: В. Богдановича, О. Власюка, В. Горбуліна, В. Косевцова, В. Мунтіяна, А. Падеріна, І. Панаріна, Г. Перепелиці, Г. Почепцова, Г. Ситника, А. Сухорукова та інших вчених.

Науково-методологічні та практичні аспекти державного управління у прикордонній сфері були досліджені науковцями: М. Литвином, О. Мельниковим, А. Мисиком, В. Серватюком, О. Ставицьким, Д. Хрустом, П. Шишоліним. Водночас, проблеми державного управління у сфері договірно-правового оформлення державного кордону України залишаються невирішеними та свідчить про необхідність удосконалення чинної нормативно-правової бази у цій сфері.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті — проаналізувати стан нормативно-правового забезпечення у сфері договірно-правового оформлення державного кордону України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Розглядаючи нормативно-правове забезпечення у сфері договірно-правового оформлення державного кордону, зазначимо, що з набуттям державної незалежності, Україною було здійснено ряд суттєвих кроків щодо правового врегулювання державного управління у сфері безпеки державних кордонів.

Так, Декларацією про державний суверенітет України, що була прийнята Верховною Радою Українською РСР 16 липня 1990 року, визначено: “Верховна Рада України проголошує державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх відносинах” [2].

Закон України про правонаступництво України від 12.09.91 року визначив: “Державний кордон СРСР, що відмежовує територію України від інших держав, та кордон між Українською РСР і Білоруською РСР, РРФСР, Республікою Молдова за станом на 16 липня 1990 року є державним кордоном України” [3, с. 5].

Тому з метою створення національної системи державного управління у сфері прикордонної безпеки України у цілому та у сфері договірно-правового оформлення державного кордону зокрема, на рівні законодавчого забезпечення 4 листопада 1991 року було прийнято Закони України “Про державний кордон України” та “Про прикордонні війська України”.

Положеннями даного Закону України від 4 листопада 1991 року [4, с. 1] було нормативно визначено поняття державного кордону України, як: “лінія і вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, які визначають межі території України — суші, вод, надр та повітря нового простору”.

Головним державним завданням для Прикордонних військ України, що були створені 4 листопада 1991 року, було визначено завдання щодо “забезпечення недоторканності державного кордону України на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах України, а також охорона виключної (морської) економічної зони України” [5, с. 1].

Проведений нами аналіз дає підстави стверджувати, що нормативно-правові акти у сфері договірно-правового оформлення державного кордону були одночасно спрямовані на реалізацію двох стратегічних завдань у зазначеній сфері.

Перше стратегічне завдання було спрямоване на законодавче закріплення та підтвердження існуючого за радянські часи державного кордону між СРСР, Угорською Республікою, Словацькою Республікою, Республікою Польща та Румунією державним кордоном незалежної України із зазначеними суміжними державами.

Друге стратегічне завдання передбачало нормативно-правове врегулювання питань договірно-правового оформлення спільних ділянок державних кордонів між Україною і колишніми радянськими республіками, які стали незалежними державами після розпаду СРСР, а саме: Російською Федерацією, Республікою Білорусь та Республікою Молдова.

З метою удосконалення національної системи державного управління у сфері договірно-правового оформлення кордону із колишніми радянськими республіками було прийнято низку ґрунтовних нормативно-правових актів.

Так, Договором між Українською Радянською Соціалістичною Республікою і Російською Радянською Федеративною Соціалістичною Республікою від 22.11.90 року визначено: “Високі Договірні Сторони визнають і поважають територіальну цілісність Української Радянської Соціалістичної Республіки і Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки в нині існуючих у межах СРСР кордонах” [6].

Договором між Українською Радянською Соціалістичною Республікою і Білоруською Радянською Соціалістичною Республікою від 31.08.91 року зазначається: “Сторони визнають і поважають територіальну цілісність Української Радянської Соціалістичної Республіки і Білоруської Радянської Соціалістичної Республіки в нині існуючих кордонах” [7].

З метою правового врегулювання питань договірно-правового оформлення із колишніми радянськими республіками, як одна із засновників Співдружності незалежних держав, Україна підписала стратегічну Угоду про створення Співдружності Незалежних Держав від 08.12.91 року, у якій зазначається (російською мовою): “Высокие Договаривающиеся Стороны признают и уважают территориальную целостность друг друга и

неприкосновенность существующих границ в рамках содружества. Они гарантируют открытость границ, свободу передвижения граждан и передачи информации в рамках Содружества” [8].

Необхідність удосконалення нормативно-правового забезпечення у сфері договірно-правового оформлення державного кордону зумовило прийняття низки нормативно-правових (внутрішніх) актів у цій сфері, які створили потужне правове поле для створення національної системи державного управління у сфері договірно-правового оформлення державного кордону України. Розглянемо найбільш ключові та стратегічні документи.

Розпорядженням Президента України від 14 квітня 1993 року № 45/93 “Про заходи щодо підтримання режиму державного кордону України” [9] з метою забезпечення постійної підтримки режиму державного кордону та протидії протиправній діяльності на державному кордоні, Кабінету Міністрів України було доручено розробити та подати на розгляд Президентіві України проект “Комплексної програми розбудови державного кордону”, у якому серед інших заходів було передбачено заходи щодо: “делімітації та демаркації, правового оформлення державного кордону, включаючи його договірне закріплення з Республікою Білорусь, Російською Федерацією та Республікою Молдова”.

Відтак, “Комплексна програма розбудови державного кордону України” на 1993—1998 роки, що була затверджена Указом Президента України від 16.12.1993 № 596/93 стала першим внутрішньодержавним документом, що визначав систему державного управління у сфері прикордонної безпеки [10]. У положеннях цього документа стратегічну роль мають питання договірно-правового оформлення державного кордону, успішне виконання яких мало сприяти захисту державно-політичних, економічних і національно-культурних інтересів країни, ефективне підтримання законності та правопорядку на державному кордоні і у виключній (морській) економічній зоні, створення сприятливої геополітичної ситуації навколо України шляхом зміцнення добросусідських відносин із суміжними державами.

З метою встановлення єдиних механізмів управління з питань координації та взаємодії компетентних органів державної влади з питань реалізації “Комплексної програми розбудови державного кордону України” на 1993—1998 роки, Постановою Кабінету Міністрів України від 8.02.1994 № 73 [11] було створено Координаційну раду з питань розбудови державного кордону України (далі — Координаційна рада) на чолі з віце-прем’єр-міністром України. До складу Координаційної ради за посадами (назви посад на час прийняття документу) було включено керівників прикордонних та митних органів України, міністрів транспорту та у справах національностей та міграції, заступників міністрів закордонних справ, фінансів, оборони, внутрішніх справ, юстиції, економіки, культури, охорони здоров’я, сільського господарства і продовольства, охорони навколишнього природного середовища, лісового господарства, промисловості та військово-промислового комплексу, у справах будівництва та архітектури, заступників голів державних комітетів з матеріальних ресурсів, по водному господарству, земельних ресурсів, нафті і газу, заступник Голови Служби безпеки України, представники МЗС, Кабінету Міністрів та інші посадові особи за компетенцією.

Слід зазначити, що саме організація діяльності Координаційної Ради дозволило створити перші ефективні механізми державного управління національною безпекою у сфері договірно-правового оформлення державного кордону. Тому, саме у період 1993—1999 років було здійснено найбільш значні та суттєві політико-дипломатичні кроки у процесі договірно-правового оформлення державного кордону України:

1) укладено договори про режим спільних ділянок державного кордону України із Угорською Республікою, Словацькою Республікою, Республікою Польща, співробітництво та взаємодопомогу з прикордонних питань;

2) проведено делімітацію спільних ділянок державного кордону з Республікою Білорусь та Республікою Молдова, організовано роботи з делімітації українсько-російського державного кордону;

3) започатковано переговори з Російською Федерацією з питань делімітації морських просторів в Азовському та Чорному морях та Керченській протоці;

4) організовано роботу спільних прикордонних комісії з перевірки проходження лінії кордону України з Угорщиною, Словацькою та Польщею;

5) активізовано переговорний процес з Румунією з питань спільного державного кордону.

Необхідність забезпечення непорушності державного кордону та суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні як найважливішої складової частини гарантування національної безпеки держави, її суверенітету і територіальної цілісності обумовило розробку та прийняття “Концепції охорони державного кордону та суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні” [12], що була схвалена Постановою Кабінету Міністрів України від 22.01.1996 № 120.

Зазначимо, що з прийняттям Верховною Радою України 28 червня 1996 року Основного закону держави — Конституції України питання забезпечення прикордонної безпеки та договірно-правового оформлення державного кордону набули конституційної основи [13], а саме:

— статтею 2 зазначається: “Територія України в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканою”;

— статтею 17 закріплено конституційну норму: “Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу”.

З метою вдосконалення системи національної безпеки у прикордонній сфері було розроблено і прийнято Програму дій, спрямовану на підтримання режиму державного кордону України і прикордонного режиму, розвиток Прикордонних військ України та митних органів України, до 2005 року (далі — Програма дій), що була затверджена Указом Президента України від 16.11.2000 р. № 1241 [14]. Цей документ є логічним продовженням “Комплексної програми розбудови державного кордону України”, а одним із стратегічних завдань державного управління національною безпекою було визначено питання щодо завершення договірно-правового оформлення державного кордону.

Проведений нами аналіз дає підстави стверджувати, що Програма дій була спрямована на реалізацію наступних державно-управлінських завдань у сфері договірно-правового оформлення державного кордону України:

1) забезпечення рівноправного правового статусу державного кордону України на всій його протяжності;

2) визнання і взаємної поваги до територіальної цілісності суміжних держав та недоторканості існуючого державного кордону України;

3) зміцнення та удосконалення заходів з питань режиму державного кордону та прикордонного режиму;

4) розвиток та модернізацію прикордонних та митних органів держави;

5) завершення делімітації державного кордону на всій його протяжності та його нормативно-правове закріплення шляхом укладення відповідних міждержавних угод про спільні ділянки державного кордону;

6) проведення демаркації державного кордону на укладення договорів про режим державного кордону, співробітництво та взаємодопомогу з прикордонних питань із суміжними державами.

Щодо реалізації вищезазначених завдань, Програмою дій були визначені граничні терміни та послідовність договірно-правового оформлення державного кордону України із суміжними державами. Так, упродовж 2000—2005 років державою було спрямовано на вирішення у сфері договірно-правового оформлення державного кордону наступних стратегічних завдань:

1) здійснити делімітацію сухопутної ділянки спільного кордону з Росією і забезпечити укладення Договору про державний кордон між Україною і Російською Федерацією. Зазначимо, що це завдання, завдяки активним політико-дипломатичним зусиллям України, попри численні блокування з боку російської сторони, було успішно реалізовано. Делімітацію сухопутної ділянки спільного державного кордону завершено аж у 2003 році. За результатами делімітації, 28 січня 2003 року було укладено Договір між Україною і Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон [15], що ратифікований сторонами та набув чинності;

2) забезпечити укладення міждержавних договорів про державний кордон між Україною і Російською Федерацією у Чорному та Азовському морях та Керченській протоці. На жаль, це питання на сьогодні залишилося не врегульоване, а переговори з розмежування Азовського і Чорного морів та Керченської протоки, які ведуться з 1996 року під керівництвом МЗС України, залишаються не продуктивними. Основна причина — небажання російської сторони визнати колишній адміністративний кордон між УРСР та РРФСР як державний кордон між Україною і РФ. Але, проявляючи добру волю, дружні партнерські стосунки та з метою пошуку компромісних варіантів у розв’язанні зазначеного складного питання, українська сторона підготувала та 8 травня 2010 року передала російській стороні по дипломатичним каналам проект Договору між Україною та Російською Федерацією про розмежування Керченської протоки лінією державного кордону та свободу судноплавства в Керченській протоці. У відповіді російська сторона наголосила, що проект не передбачає прийнятного для РФ варіанту розмежування Керченської протоки;

3) забезпечити укладення Угоди між урядами України і Румунії про розмежування континентального шельфу та виключних (морських) економічних зон у Чорному морі. Зазначене питання врегульовано рішенням Міжнародного суду ООН від 03.02.2009, яке є остаточним і обов’язковим для виконання сторонами;

4) упродовж п’яти років після укладення договорів про державний кордон, здійснити демаркацію спільних ділянок державного кордону з Росією, Білоруссю, Молдовою. Загалом на цей час процес демаркації зазначених ділянок державного кордону відбувається дуже складно. Суттєвого прогресу досягнуто лише на українсько-молдовській ділянці державного кордону, де демаркаційні роботи розпочалися у 2002 році і вже сьогодні більшість спільного державного кордону демарковано. Демаркацію сухопутної ділянки українсько-російського державного кордону розпочато лише у 2010 році, демаркаційні роботи на цій ділянці державного кордону проводяться дуже повільно. Упродовж тривалого часу з 1997 року немає позитивних зрушень з питань демаркації державного кордону з Республікою Білорусь внаслідок непослідовних дій керівництва зазначеної республіки;

5) провести перевірку проходження лінії державного кордону із суміжними країнами: Республікою Польща, Словацькою Республікою, Угорською Республікою та Румунією. Зазначений державний захід виконано повністю, за винятком завершення перевірки проход-

ження спільного українсько-румунського державного кордону. З рештою країн завершено редемаркацію спільних ділянок державного кордону та документально оформлено зазначений процес.

Таким чином, одним із основних завдань Програми дій, спрямованих на підтримання режиму державного кордону України і прикордонного режиму, розвиток Прикордонних військ України та митних органів України на період до 2005 року було удосконалення механізмів державного управління національною безпекою у сфері договірно-правового оформлення державного кордону.

Також, Законом України від 19.06.2003 року “Про Державну прикордонну службу України” Прикордонні війська України було перетворено на Державну прикордонну службу України — правоохоронний орган зі спеціальним статусом (далі — Держприкордонслужба). Саме на Держприкордонслужбу законодавець поклав завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні, недопущення незаконної зміни проходження лінії державного кордону, забезпечення режиму державного кордону та прикордонного режиму [16]. Статтею 7 Закону України “Про Державну прикордонну службу України” визначено, що Держприкордонслужба є “спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у справах охорони державного кордону, що реалізує державну політику у сфері захисту державного кордону України, бере участь у розробленні та реалізації загальних принципів правового оформлення і забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні”.

На законодавчому рівні персоналу Держприкордонслужби покладено завдання щодо реалізації державної політики з питань договірно-правового оформлення державного кордону, а саме:

- 1) участь у складі делегацій України на переговорах з іншими країнами по укладанню міжнародних договорів про державний кордон та його режим;
- 2) надання пропозицій щодо виконання робіт по оформленню державного кордону;
- 3) контроль за дотриманням режиму державного кордону під час його оформлення;
- 4) участь у комісіях по демаркації державного кордону та з перевірки (огляду) проходження лінії державного кордону.

У подальшому, стан та перспективи договірно-правового оформлення спільних ділянок державного кордону наочно засвідчив, що керівництво Російської Федерації та Республіки Білорусь не вважає спільні з Україною ділянки державного кордону пріоритетними, тому заходи з його посилення не адекватні тій ситуації, що складається сьогодні на державному кордоні. Зазначені країни всіляко намагаються не вступати в переговорний процес з метою правового врегулювання питань договірно-правового оформлення державного кордону у відповідності до усталених норм міжнародного права.

Саме тому з метою проведення демаркації спільних ділянок державного кордону, Розпорядженням Президента України “Про демаркацію державного кордону між Україною і Республікою Молдова” від 05.10.01 № 265/2001-рп та Указом Президента України “Про деякі заходи з демаркації державного кордону між Україною і Російською Федерацією” від 06.12.05 № 1699/2005 визначено перелік першочергових заходів з демаркації державного кордону на зазначених спільних ділянках. Координацію цих заходів, здійснюваних центральними органами виконавчої влади та обласними державними адміністраціями з демаркації державного кордону між Україною і Республікою Молдова та між Україною і Російською Федерацією відповідно, покладено на Міністерство закордонних справ України.

Цими ж актами Глави держави Адміністрація Держприкордонслужби визначена відповідальною за дотримання режиму державного кордону під час виконання заходів, пов'язаних із демаркацією державного кордону.

Фактично питання удосконалення механізмів державного управління національною безпекою у сфері договірно-правового оформлення державного кордону знайшли своє логічне продовження у “Концепції розвитку Державної прикордонної служби України на період до 2015 року”, що була схвалена Указом Президента України від 19.06.2006 № 546/2006 [17].

Також стратегічним завданням Державної цільової програми “Облаштування та реконструкція державного кордону” на період до 2015 року, затвердженій Постановою Кабінету Міністрів України від 13.06.2007 № 831, було визначено питання щодо завершення договірно-правового оформлення державного кордону [18].

З огляду на це та згідно чинної “Концепції інтегрованого управління кодонами”, що була схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 жовтня 2010 року № 2031-р., яка визначила стратегічними пріоритетами у сфері прикордонної безпеки завдання з завершення демаркації державного кордону та затвердження документів про результати проведення спільних перевірок проходження лінії державного кордону [19].

Очевидна необхідність удосконалення національної системи національної безпеки у сфері договірно-правового оформлення державного кордону, а також правового врегулювання державного управління з питань державного кордону, зумовила прийняття у 2012 році двох стратегічних нормативно-правових актів.

1. Указ Президента України від 08.06.2012 року № 389/2012 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року “Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України”. Актом Глави держави безпосередніми зовнішніми викликами національній безпеці визначено: “невирішеність питання щодо розмежування лінією державного кордону акваторії Чорного і Азовського морів, Керченської протоки, відсутність демаркації державного кордону України з Російською Федерацією, Республікою Білорусь та Республікою Молдова, що стримує врегулювання правових засад забезпечення його режиму облаштування, ускладнює протидію транскордонним загрозам” [20].

2. Указ Президента України від 08.06.2012 року № 390/2012 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року “Про нову редакцію Воєнної доктрини України” основними тенденціями розвитку воєнно-політичної обстановки у світі, що можуть суттєво загрожувати національній безпеці України у прикордонній сфері, визначено: “незавершеність договірно-правового оформлення державного кордону України, внаслідок чого зберігається ймовірність висунення територіальних претензій до України та виникнення суперечок між державами” [21].

Таким чином, аналіз нормативно-правового забезпечення національної системи державного управління у сфері договірно-правового оформлення державного кордону дає підставу стверджувати, що з набуттям незалежності України, одним із найважливіших завдань державного управління національною безпекою є врегулювання питань договірно-правового оформлення державного кордону. Зазначений процес передбачає запровадження ефективних механізмів державного управління, що будуть спрямовані на:

— створення єдиного реєстру викликів та загроз національній безпеці у прикордонній сфері та запровадження системних заходів щодо їх мінімізації;

— запровадження ефективної державної політики забезпечення національної безпеки у прикордонній сфері, що має за мету захист суверенітету, територіальної цілісності, недоторканості та непорушності державного кордону України, а також мирного врегулювання прикордонних інцидентів та конфліктних ситуацій на державному кордоні;

— захист політичних, економічних, військових, національно-культурних інтересів країни, ефективне підтримання законності та правопорядку на державному кордоні і у виключній (морській) економічній зоні;

— створення сприятливої геополітичної ситуації навколо України шляхом зміцнення добросусідських відносин із суміжними державами, а також участі у глобальних та регіональних світових безпекових структурах;

— забезпечення правонаступництва державного кордону України, врегулювання питань договірно-правового оформлення спільних ділянок державного кордону із республіками колишнього СРСР;

— захист національних інтересів держави та забезпечення суверенних прав України у її виключній (морській) економічній зоні;

— удосконалення правового регулювання діяльності органів державної влади, що мають компетенцію у сфері охорони та захисту державного кордону України;

— створення сучасних прикордонних та митних органів України, що здатні ефективно протидіяти транскордонним глобальним викликам та загрозам у прикордонній сфері у відповідності до кращих світових стандартів;

— імплементацію міжнародних проектів і програм, що спрямовані на захист національних інтересів України у прикордонній сфері.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи вищенаведене, зазначимо, що сучасними нормативно-правовими актами однією із ключових загроз національній безпеці України було визначено незавершеність процесу договірно-правового оформлення державного кордону, що справляє суттєвий негативний вплив на питання захисту суверенітету, територіальної цілісності, незалежності держави, а також створення ефективної системи протидії транскордонним глобальним викликам та загрозам у прикордонній сфері.

Перспективою подальших розвідок даної проблематики є, на наш погляд, вдосконалення нормативно-правових аспектів державного управління національною безпекою у сфері договірно-правового оформлення державного кордону України.

Література:

1. Юридический энциклопедический словарь / гл. ред. А.Я. Сухарев; редкол.: М.М. Богуславский и др. — 2-е изд. — М.: Советская энциклопедия, 1987. — 527 с.
2. Декларація про державний суверенітет // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1990. — № 31. — Ст. 429.
3. Закон України “Про правонаступництво України” // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 46.
4. Закон України про державний кордон України // Голос України. — 1991. — 18 грудня.
5. Закон України “Про прикордонні війська України”. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1779-12>
6. Договір між Українською Радянською Соціалістичною Республікою і Російською Радянською Федеративною Соціалістичною Республікою від 19 листопада 1990 року / Договір ратифіковано Постановою ВР № 495-XII від 22.11.90 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/>

main.cgi?nreg=643_011

7. Договір між Українською Радянською Соціалістичною Республікою і Білоруською Радянською Соціалістичною Республікою від 31.08.91 року, де зазначається: “Сторони визнають і поважають територіальну цілісність Української Радянської Соціалістичної Республіки і Білоруської Радянської Соціалістичної Республіки в нині існуючих кордонах [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU90001U.html.”

8. Угода про створення Співдружності Незалежних Держав від 8 грудня 1991 року / Угода із застереженнями ратифіковано Постановою Верховної Ради України № 1958-XII від 10.12.91 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ua/MU91039R.html

9. Розпорядження Президента України від 14 квітня 1993 р. № 45/93 (не для друку) “Про заходи щодо підтримання режиму державного кордону України”.

10. Комплексна програма розбудови державного кордону України на 1993—1998 роки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/U596_93.html

11. Постанова Кабінету Міністрів України від 8.02.1994 № 73 “Про Координаційну раду з питань розбудови державного кордону України” [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=73-94-%EF>

12. Концепція охорони державного кордону та суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні, схвалена постановою Кабінету Міністрів України від 22.01.1996 № 120 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=546%2F2006>

13. Конституція України. Із змінами, внесеними згідно із Законом № 2222-IV від 8.12.2004 // Відомості Верховної Ради. — 2005. — № 2. — Ст. 44.

14. Указ Президента України “Про Програму дій, спрямованих на підтримання режиму державного кордону України і прикордонного режиму, розвиток Прикордонних військ України та митних органів України, на період до 2005 року” від 16.11.2000 № 1241 // Офіційний Вісник України 2010. — № 6 від 08.02.2010. — Ст. 233.

15. Договір між Україною і Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>

16. Закон України “Про Державну прикордонну службу України” // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2003. — № 27. — Ст. 208.

17. Концепція розвитку Державної прикордонної служби України на період до 2015 року, схвалена Указом Президента України від 19.06.2006 № 546/2006.

18. Державна цільова програма “Облаштування та реконструкція державного кордону” на період до 2015 року, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 13.06.2007 № 831.

19. Концепція інтегрованого управління кодонами, схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 жовтня 2010 року № 2031-р.

20. Указ Президента України від 08.06.2012 року № 389/2012 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року “Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України” [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rnbo.gov.ua/documents/303.html>

21. Воєнна доктрина України, затверджена Указом Президента України від 15 червня 2004 року № 648 (в редакції Указу Президента України від 8 червня 2012 року № 390/2012).

22. Литвин М.М. Шляхи реалізації правоохоронних функцій Державної прикордонної служби України // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. — № 43,